

Nr 233.

Ankom till riksdagens kansli den 21 juni 1943 kl. 11 f. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under tredje huvudtiteln gjorda framställningar om anslag för budgetåret 1943/44 till statens informationsstyrelse jämte en i ämnet väckt motion.

(1:a avd.)

1:o) Statens informationsstyrelse: Avlöningar. I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t under tredje huvudtiteln (punkt 21 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över utrikesdepartementsärenden för den 4 januari 1943) föreslagit riksdagen att till Statens informationsstyrelse: Avlöningar för budgetåret 1943/44 anvisa ett förslagsanslag av 240 000 kronor.

I detta sammanhang har utskottet till behandling förehått en inom andra kammaren av herrar *S. Andersson* i Göteborg och *T. Nilsson* i Stockholm väckt motion (II:3), vari hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t föreslå vidtagande av sådana organisatoriska åtgärder till förbättrande av informationsverksamheten, att konsekvensen och kontinuiteten bättre tillgodoses och en snabbare och pålitligare upplysningstjänst utvinnes.

Förevarande anslag är för innevarande budgetår uppfört med 240 000 kronor. Härav hava avsetts till arvoden och ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, 84 500 kronor, till avlöningar till övrig personal 148 800 kronor och till arvoden åt sakkunniga 6 700 kronor. För nästa budgetår beräknas ifrågasvarande poster till respektive 80 400 kronor, 153 600 kronor och 6 000 kronor.

Departementschefen har meddelat, att under år 1942 vissa organisatoriska förändringar vidtagits inom styrelsen, som dessförinnan, förutom av det gemensamma sekretariatet och folkberedskapssektionen, bestod av två avdelningar, den administrativa avdelningen — stående under vice ordförandens omedelbara ledning — och upplysningsavdelningen. Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 27 mars 1942 har i anslutning till den fördelning av arbetsuppgifterna, som redan dessförinnan i praktiken vidtagits mellan chefen för upplysningsavdelningen och de två biträdande avdelningscheferna, sistnämnda avdelning uppdelats på tre, och styrelsen har sålunda numera fyra avdel-

Bihang till riksdagens protokoll 1943. 6 saml. Nr 233.

ningar, nämligen administrativa avdelningen, upplysningsavdelningen, rådgivnings- och dispensavdelningen samt allmänna avdelningen. Omorganisationen har genomförts utan någon ökning av antalet befattningshavare, i det att på de nya posterna såsom avdelningschefer placerats förutvarande biträdande avdelningschefer vid upplysningsavdelningen. Genom en samtidigt företagen omreglering av de ifrågavarande befattningshavarnas arvoden hava förändringarna heller icke medfört någon kostnadsökning. De innebära en anpassning efter styrelsens nuvarande arbetsuppgifter och hava lagts till grund för anslagsberäkningen för nästkommande budgetår.

Motionärerna hava mot bakgrunden av vissa inträffade fall ansett sig kunna konstatera, att informationsverksamheten angående vår utrikespolitik, vår folkförsörjning samt åtskilliga inrikespolitiska frågor fungerar otillfredsställande. Sin kritik av den gällande ordningen hava motionärerna sammanfattat på i huvudsak följande sätt. Överblick saknas över det område som verksamheten skall täcka. Intet auktoritativt organ finnes, som från informationssynpunkt inifrån följer händelserna på utrikespolitikens och folkförsörjningens områden och som självständigt kan taga och fullfölja initiativ i upplysningsverksamheten. De existerande informationsorganen äro i alla situationer underordnade departement samt civila och militära myndigheter och sakna möjlighet att förhandla på jämlik fot i informationsärendena. Informationsstyrelsen har med sin nuvarande ställning och organisation svårt att bemästra bristerna inom informationsväsendet. Vad särskilt beträffar upplysningsverksamheten i utrikespolitiska angelägenheter äro styrelsens möjligheter att hävda informationssynpunkter desto mindre som denna verksamhet enligt styrelsens instruktion principiellt är undandragen styrelsen. Medan utrikesdepartementet är i styrelsen företrätt av chefen för dess pressbyrå, äro andra departement, som hava stora intressen att tillvarata på krisinformationens område, såsom folkhushållnings- och socialdepartementen, icke representerade där. Såsom resultat av sin kritik hava motionärerna understrukt nödvändigheten av att giva informationsväsendet en mera auktoritativ ställning, därvid dess position i förvaltningen borde stärkas och verksamheten vid sin inordning i administrationen borde placeras så centralt, att dess chef själv finge överblick och tillgång till alla informationer. Ehuru motionärerna ansett att den tidigare framförda tanken, att ett särskilt konsultativt statsråd skulle tillsättas med uppgift att handlägga upplysningsverksamheten, har skäl som tala för sig, synas motionärerna möjligheterna för dess förverkligande vara starkt begränsade. Den ämbetsman, som skall handhåva informationstjänsten, bör enligt motionärerna ha möjlighet till inblick i de överväganden, som föregå regeringsbeslut, och tillgång till det material av hemlig beskaffenhet, som ligger på de beslutande instansernas bord. Tänkbart är att denne ämbetsman kunde givas statssekreterares tjänsteställning.

Över motionerna har, efter därom i vederbörlig ordning gjord framställning, *statens informationsstyrelse* avgivit yttrande, vilket fogas såsom bilaga till utskottets utlåtande (*Bilaga*).

Såsom departementschefen framhållit har under år 1942 vidtagits vissa förändringar inom informationsstyrelsen innebärande att upplysningsavdelningen uppdelats på tre i stället för dessförinnan på två avdelningar, varjämte omreglering skett av vissa befattningshavares arvoden. De vidtagna förändringarna hava icke medfört någon kostnadsökning, varför avlöningsanslaget ansetts kunna uppföras med oförändrat belopp eller 240 000 kronor. I fråga om omkostnadsanslaget har detsamma, som för innevarande budgetår uppförts med 80 000 kronor, ansetts kunna för nästa budgetår sänkas till 60 000 kronor.

Utskottet.

I samband med Kungl. Maj:ts föreliggande förslag har utskottet till behandling förehaft ett i motionen II: 3 gjort yrkande om åstadkommande av en förbättring av informationsverksamheten. Motionärerna hava mot bakgrunden av vissa inträffade fall ansett sig kunna konstatera, att informationsverksamheten angående vår utrikespolitik, vår folkförsörjning samt åtskilliga inrikespolitiska frågor icke fungerar på tillfredsställande sätt. Det har med anledning härav synts motionärerna angeläget, att informationsverksamheten erhåller en mera auktoritativ ställning och därmed en förstärkning av dess position i förvaltningen. Över motionärernas förslag har informationsstyrelsen avgivit yttrande, vari styrelsen ansett informationsväsendet i sin helhet böra erhålla en omedelbar anknytning till regeringen antingen genom att ett särskilt departement inrättades för informationsärendena eller att informationsväsendet underställdes ett konsultativt statsråd.

Utskottet kan icke ansluta sig till förslaget om att vissa åtgärder nu vidtagas, som syfta till en ytterligare centralisation av informationsverksamheten, helst som en reform i dylik riktning kan befaras medföra att informationsstyrelsen får karaktär av permanent institution. Utskottet vill framhålla, att den verksamhet, som informationsstyrelsen utövar, är helt betingad av rådande krisförhållanden och alltså bör avvecklas liksom den övriga krisapparaten. Frågan om att fast inordna informationsstyrelsen i administrationen har för övrigt på ett långt tidigare stadium under kriget varit föremål för övervägande men ansågs då ej lämpligen böra föranleda åtgärd. Utskottet kan för sin del icke finna, att behovet av en dylik organisationsändring nu skulle vara mera angeläget.

Med det anförda vill utskottet hava framhållit, att utskottet icke finner anledning föreligga att såsom motionärerna yrkat nu genomföra några förändringar i informationsstyrelsens organisation. Däremot synes det utskottet önskvärt, om inom ramen av den nuvarande organisationen åtgärder kunde vidtagas i syfte att så långt möjligt är på denna väg bereda informationsstyrelsen bättre möjlighet att erhålla överblick över och tillgång till olika verks och myndigheters informationsmateriel.

Av vad utskottet ovan anfört följer att motionen II: 3 icke bör till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Vidkommande därefter de av Kungl. Maj:t äskade medelsanvisningarna för nästa budgetår under informationsstyrelsens avlönings- och omkostnadsanslag hava desamma icke givit utskottet anledning till erinran. Beträffande omkostnadsanslaget kommer utskottet att göra hemställan under efterföljande punkt.

Med avseende å nu förevarande punkt hemställer utskottet,

I. att riksdagen må till *Statens informationsstyrelse: Avlöningar* å driftbudgeten under tredje huvudtiteln för budgetåret 1943/44 anvisa ett förslagsanslag av 240 000 kronor;

II. att motionen II: 3 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

2:o) Statens informationsstyrelse: Omkostnader. Under hänvisning till vad utskottet under föregående punkt anfört får utskottet i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag (punkt 22) hemställa,

att riksdagen må till *Statens informationsstyrelse: Omkostnader* å driftbudgeten under tredje huvudtiteln för budgetåret 1943/44 anvisa ett förslagsanslag av 60 000 kronor.

Stockholm den 21 juni 1943.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Joh. Nilsson* i Malmö, *Oscar Olsson, Torsten Ström, Lindström, Bernhard Nilsson, Sven Larsson, André, Heiding, Bäcklund, Åqvist* och *Persson* i Skabersjö; samt

från andra kammaren: herrar *Jonsson* i Eskilstuna, *Törnkvist, Skoglund* i Doverstorp, *Eriksson* i Stockholm, *Andersson* i Prästbol, *Ward, Hansson* i Rubbestad, *Bergström, Nilsson* i Steneberg, *Lindholm, Pettersson* i Dahl och *Eriksson* i Frägsta.

Reservation

vid *punkten 1:o*) (Statens informationsstyrelse: Avlöningar) av herr *Jonsson* i Eskilstuna, som ansett, att utskottet i anledning av motionen II: 3 bort hemställa, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte föreslå vidtagande av sådana organisatoriska åtgärder till förbättrande av informationsverksamheten, att en snabbare och pålitligare upplysningstjänst utvinnes.

Bilaga.

Till Riksdagens statsutskott.

Genom remiss den 5 mars 1943 har Kungl. Maj:t anbefallt informationsstyrelsen att avgiva och till statsutskottet överlämna yttrande över en inom andra kammaren av herrar S. Andersson i Göteborg och T. Nilsson i Stockholm väckt motion (II: 3) angående förbättrande av informationsverksamheten. Till fullgörande härav får styrelsen anföra följande.

Angående den särskilda av krisförhållandena betingade statliga informationsverksamheten återfinnas vissa bestämmelser i Kungl. Maj:ts instruktion för informationsstyrelsen den 26 januari 1940 (nr 60), i nu förevarande delar ändrad genom kungörelse den 25 oktober samma år (nr 920).

Ledningen av berörda verksamhet under Kungl. Maj:t skall enligt instruktionens 1 § handhas av informationsstyrelsen. Verksamheten har till syfte dels att bereda allmänheten upplysning rörande statsmakternas åtgöranden och ändamålet därmed samt andra förhållanden av allmänt intresse, dels att motverka utländsk opinionsbildning i för landet ogynnsam riktning. Styrelsen har också att i viss utsträckning tillhandagå verk och myndigheter med upplysningar rörande förhållanden, som falla inom styrelsens verksamhetsområde.

De olika vägar som styrelsen i sin verksamhet har att anlita angivas i 2 § av instruktionen. För att kunna behörigen fylla sin uppgift måste styrelsen givetvis hålla sig fortlöpande underrättad om sådan inom eller utom Sverige bedriven offentlig förkunnelse, som berör landets intressen. I dylikt syfte åligger det styrelsen, bland annat, att noggrant genomgå inom landet utkommande eller hit införda tryckalster ävensom att anordna avlyssning av utländska radioutsändningar. Med ledning av det material som därvid framkommit eller eljest är tillgängligt har styrelsen att följa den in- och utländska opinionens hållning inför statsmakternas åtgöranden samt i erforderlig utsträckning hålla myndigheterna underrättade därom. Rörande de informatiska uppgifterna gäller vidare, att styrelsen skall med upplysningar, råd och anvisningar bistå utgivare av tidningar och andra tryckalster samt bild- och filmproducenter ävensom planlägga och bedriva annan erforderlig upplysnings- och propagandaverksamhet inom och utom landet. Den prohibitiva sidan av styrelsens verksamhet har i instruktionen kommit till uttryck i ett stadgande om skyldighet för styrelsen att, om anledning därtill yppas, vidtaga åtgärder i syfte att söka förebygga att sådana framställningar i någon form lämnas allmänheten, som med hänsyn till landets politiska och militära läge icke böra offentliggöras. — I nära samband med dessa i instruktionen angivna arbetsuppgifter står utövanDET av den särskilda rätt att meddela dispens från gällande förbud mot offentliggörande i tryck av vissa

Informationsväsendets nuvarande organisation m. m.

underrättelser om krigsmakten m. m. och mot utförelse av flygfotografier m. m., som tillkommer informationsstyrelsen enligt 2 § kungörelsen den 12 april 1940 (nr 197) resp. kungörelsen den 13 februari 1942 (nr 38). — Missbruk av tryckfriheten, som skada landets intressen, skola enligt instruktionen av styrelsen anmälas hos chefen för justitiedepartementet.

Beträffande fullgörandet av de omfattande uppgifter som sålunda ålagts styrelsen har redan i själva instruktionen gjorts en väsentlig modifikation. Enligt 3 § skall nämligen den styrelsen åliggande befattningen med utländska radioutsändningar och för utlandet avsett nyhetsmaterial, upplysnings- och propagandaverksamheten i utlandet ävensom upplysningsverksamheten rörande rikets förhållande till främmande makter — alltså i huvudsak den del av informationsverksamheten, som berör *utlandet* — ombesörjas av utrikesdepartementets pressbyrå i samverkan med styrelsen och i enlighet med särskilt utfärdade bestämmelser. Utöver den samverkan mellan styrelsen och pressbyrån, som säkerställts genom pressbyråchefens ledamotskap i styrelsen, har samråd fortlöpande ägt rum mellan styrelsens olika avdelningar, inbegripet folkberedskapen, samt pressbyråns tjänstemän. Styrelsens ordförande har personligen tagit aktiv del i vissa utlandet berörande kulturpolitiska spörsmål; befogenheterna i detta avseende ha fastställts bland annat genom Kungl. Maj:ts beslut den 10 maj 1940, som reglerar förhållandet mellan informationsstyrelsen, å ena, samt upplysningsnämnden och kulturrådet, å andra sidan.

Av de uppgifter som i övrigt och omedelbart ankomma på informationsstyrelsen måste naturligtvis en del bliva av tillfällig och diskretionär art; dylika ärenden ombesörjas i regel direkt av styrelsens ordförande eller på hans uppdrag av någon dess befattningshavare. För fullgörande av ordinarie löpande arbetsuppgifter är styrelsen eljest organiserad på fyra avdelningar — administrativa avdelningen, allmänna avdelningen, upplysningsavdelningen samt rådgivnings- och dispensavdelningen — ävensom en fristående sektion för kulturell folkberedskap (folkberedskapen).

Den informatoriska verksamheten låter sig i stort sett särskilja i tvenne huvudgrupper: »information inåt», som avser information till *regering* och *myndigheter*, samt »information utåt», vilken riktar sig till *allmänheten*. Denna sistnämnda verksamhetsgren är uppenbarligen den, som i nu förevarande sammanhang tilldrager sig det största intresset.

»*Informationen inåt*» sker i främsta rummet genom de dagliga pressöversikterna samt i viss mån även genom den av styrelsen utgivna tidskriften »Från departement och nämnder», vilken genom utredande artiklar och koncentrerade översikter lämnar en fortlöpande redogörelse för de statliga krisåtgärderna. Därjämte må anmärkas, att folkberedskapens nedan omnämnda förtroliga meddelanden sändas till regeringens medlemmar samt ett flertal högre civila och militära tjänstemän i ledande ställning. Pressöversikter och pressklipp tillställas statsråden, vissa högre departementstjänstemän, chefer för ämbetsverk och krisorgan m. fl. Det härför erforderliga materialet erhålles vid den instruktionsenliga genomgången av dagspressen och ett antal tidskrifter av politisk syftning.

Även då det gäller »*informationen utåt*» — liksom f. ö. också den prohibitiva verksamheten — äger tidningsgranskningen betydelse, i det att därunder gjorda iakttagelser kunna föranleda upplysningar och tillrättalägganden eller framställningar av annat slag.

Egentlig nyhetsförmedling i politiska eller militära ämnen har icke ingått i styrelsens verksamhet i vidare mån än att styrelsen i viss omfattning

biträtt andra statliga myndigheter vid avfattande och utfärdande av kommunikéer eller andra meddelanden, avsedda för pressen. Emellertid har styrelsen på skilda vägar sökt möjliggöra i främsta rummet för pressmännen att erhålla en allmän orientering över olika med de extraordinära förhållandena sammanhängande frågor. Ett led i denna strävan utgöra de s. k. informationsdagarna, till vilka landets tidningar och ett flertal tidskrifter inbjudas. Dessutom lämnas under hand pressmännen upplysningar och orientering i aktuella ämnen. Vid sidan härav anordnas i folkberedskapens regi centrala informationsmöten, avsedda för, bland andra, ledande personer inom det fria organisationsväsendet. Informationsresor till olika delar av landet företagas tid efter annan av ordföranden eller någon befattningshavare; härunder lämnas förtroliga upplysningar om det utrikes- och försörjningspolitiska läget vid konferenser med tidningsmän, folkberedskapens läns- och ortsombud m. fl. Till ombuden utsändas även skriftliga informationer av konfidentiell natur.

Krisinformationen i inskränkt bemärkelse, vilken huvudsakligen handhaves av styrelsens upplysningsavdelning, har till syfte att hålla allmänheten underrättad om motiven till och innebörden av de statliga krisåtgärderna på folkhushållningens område. Denna informationsverksamhet sker dels genom pressen och dess nyhetsorgan medelst kommunikéer och cirkulärartiklar, ofta illustrerade — i särskilda fall anordnas även presskonferenser och pressresor — dels direkt till allmänheten genom radion, broschyrer, flygblad m. m. Dessutom biträder upplysningsavdelningen statliga verk med publicitetsärenden och ställer på begäran till enskilda tidningars förfogande textmaterial för specialnummer rörande olika krisfrågor. Även ärenden rörande krisannonseringen handläggas fortlöpande å avdelningen. Genom propagandakampanjer, avseende bland annat konsumentupplysning, vid vilkas genomförande alla publicitetsmedel anlitas, har styrelsen sökt bidra till folkhushållets anpassning efter krislägets skiftande krav. Slutligen må även i detta sammanhang erinras om styrelsens tidskrift, vilken har en uppgift att fylla ej minst i fråga om den till allmänheten riktade upplysningen i försörjningsfrågor. Den nu berörda delen av styrelsens verksamhet bygger på ett vidsträckt samarbete med andra statliga myndigheter, främst krisorganen, ävensom med näringslivet samt film- och reklamvärlden. — Även folkberedskapen har utgivit material, broschyrer, cirkulär m. m. berörande folkförsörjningsfrågor.

Styrelsens film- och bildverksamhet, som förlagts till allmänna avdelningen, omfattar bland annat militär bildmatristjänst för landsortspressen samt medverkan i olika former vid produktionen av upplysande kortfilmer.

Folkberedskapsorganisationen, som inrättats för att verka för den inre frontens upprätthållande under krigstillstånd eller överhängande krigsfara och fortfarande i princip har denna uppgift, har tagits i bruk också för aktuella ändamål, av vilka vissa omnämnts redan i det föregående. Folkberedskapen har i synnerhet verkat för spridande av upplysning om nationella värden, bland annat genom broschyrer och studiekurser, och därigenom sökt motarbeta osvensk propaganda. Till folkberedskapen inkomma förfrågningar och ryktespåståenden från organisationer och enskilda samt framför allt från ombuden. Då frågorna gälla ämnen av större betydelse, brukar såväl själva frågan som svaret eller tillrättaläggandet utsändas såsom förtroligt meddelande från folkberedskapen.

På informationsstyrelsens ankommer vidare i viss omfattning att övervaka den utländska propagandan inom landet. Denna uppgift, som med

hänsyn till sitt syfte nära ansluter sig till folkberedskapens verksamhet, ombesörjes närmast av allmänna avdelningen i samråd med andra myndigheter.

Besvarandet av förfrågningar i ämnen, som tillhöra styrelsens verksamhetsområde, åligger i sådana fall då den frågande är ett pressorgan rådgivnings- och dispensavdelningen eller, vad angår försörjningsspörsmål, upplysningsavdelningen samt eljest, såsom nyss antytts, folkberedskapen. Tidningarnas förfrågningar — som ofta framställas i samband med en begäran om råd angående lämpligheten av publicering — gälla i allmänhet aktuella händelser och i samband därmed stående förhållanden av politiskt eller militärt intresse.

Styrelsens prohibitiva uppgifter fullgöras, i den mån de icke äga avseende på utländsk propaganda, av rådgivnings- och dispensavdelningen. Det åligger densamma att tolka och tillämpa de förut nämnda kungörelserna angående förbud mot publicering av militära underrättelser och mot utförelse av flygfotografier m. m. samt att i övrigt lämna råd i publicitetsfrågor. I samverkan med pressnämnden har styrelsen utfärdat kortfattade redaktionella anvisningar till tidningarnas tjänst. Genom cirkulärskrivelser utsändas tid efter annan meddelanden, avsedda att tjäna tidningarna till ledning vid bedömandet av ömtåliga publiceringsfrågor, särskilt sådana på det utrikespolitiska eller militära området. Dessa meddelanden ha ofta karaktären av en med förtroliga upplysningar förbunden vädjan till pressen att i rikets intresse begränsa publiciteten i ett konkret fall eller inom ett visst ämnesområde.

Vid sidan av informationsstyrelsen och utrikesdepartementets pressbyrå finnas vissa fristående informationsorgan, dels militära och dels civila, med begränsade arbetsområden.

De militära organen utgöras av *försvarsstabens press- och filmavdelning* samt *marinens pressdetalj* och *flygvapnets pressektion*, vilkas huvuduppgift är att enligt särskilt utfärdade anvisningar och delvis under samverkan med informationsstyrelsen bedriva militär pressverksamhet.

Vidkommande den av krisförhållandena betingade civila upplysnings-tjänsten må framhållas, att åtskilliga av krisorganen mer eller mindre självständigt ombesörja sina egna publicitetsuppgifter. *Livsmedelskommissionen* och *priskontrollnämnden* ha avdelningar för press- och propagandaärenden m. m. Även *arbetsmarknads-* och *trafikkommissionerna* ha anställt särskild personal för dylika ändamål. Inom *bränsle-* och *industrikommissionerna* utövas publicitetsverksamhet å de olika specialavdelningarna. I allmänhet förekommer i dessa fall samverkan med informationsstyrelsen.

I detta sammanhang må ock erinras om den utrikesdepartementet underställda *pressnämnden*, som består av representanter för pressens organisationer och som har till huvuduppgift att medverka till upprätthållandet av förbindelserna mellan pressen och myndigheterna för att åstadkomma ett önskvärt samarbete dem emellan.

Motionen. Motionärerna ha mot bakgrunden av vissa inträffade fall ansett sig kunna konstatera, att informationsverksamheten angående vår utrikespolitik, vår folkförsörjning samt åtskilliga inrikespolitiska frågor fungerar otillfredsställande. Sin kritik av den gällande ordningen ha motionärerna sammanfattat på i huvudsak följande sätt. Överblick saknas över det område som verksamheten skall täcka. Intet auktoritativt organ finnes, som från informationssynpunkt inifrån följer händelserna på utrikespolitikens och

folkförsörjningens områden och som självständigt kan taga och fullfölja initiativ i upplysningsverksamheten. De existerande informationsorganen äro i alla situationer underordnade departement samt civila och militära myndigheter och sakna möjlighet att förhandla på jämlik fot i informationsärendena. Informationsstyrelsen har med sin nuvarande ställning och organisation svårt att bemästra bristerna inom informationsväsendet. Vad särskilt beträffar upplysningsverksamheten i utrikespolitiska angelägenheter äro styrelsens möjligheter att hävda informationssynpunkter desto mindre som denna verksamhet enligt styrelsens instruktion principiellt är undandragen styrelsen. Medan utrikesdepartementet är i styrelsen företrätt av chefen för dess pressbyrå, äro andra departement, som ha stora intressen att tillvarataga på krisinformationens område, såsom folkhushållnings- och socialdepartementen, icke representerade där.

Även om informationsstyrelsen för sitt vidkommande icke kan i allo dela motionärernas uppfattning beträffande de särskilda fall, med vilka motionärerna exemplifierat sin kritik av den rådande ordningen inom informationsväsendet, måste dock styrelsen ansluta sig till den allmänna syn på ifrågavarande förhållanden, som kommit till uttryck i motionen. Splittningen i organisatoriskt hänseende är iögonenfallande. Ej blott försvarsväsendet utan även åtskilliga av de viktigaste civila krismyndigheterna äga egna informationsorgan, vilka mer eller mindre självständigt handha sådana upplysnings- och propagandafrågor som falla inom respektive verksamhetsområden. Informationsstyrelsens möjligheter att sammanhålla och leda dessa olika grenar av informationsverksamheten äro praktiskt taget helt beroende av vederbörande myndighets egen benägenhet för en dylik samverkan. Och den kompetens som skall tillkomma informationsstyrelsen enligt dess egen instruktion har, såsom ovan framhållits, genom samma instruktion principiellt underkastats den inskränkningen att det överlämnats till utrikesdepartementets pressbyrå att i samverkan med styrelsen ombesörja dess uppgifter med avseende å utrikespolitiska ämnen. I praktiken har nära kontakt förefunnits mellan styrelsens olika avdelningar och utrikesdepartementets pressbyrå liksom givetvis mellan styrelsens ordförande och utrikesledningen; samråd har sålunda i regel ägt rum i sådana ärenden som avsett den svenska allmänhetens upplysning i frågor berörande vårt förhållande till främmande makt. Kvar står dock, att styrelsen instruktionsenligt varit förhindrad att självständigt fatta beslut i sådana publicitetsärenden och saknat möjlighet att på ett avgörande sätt öva inflytande på dessa.

Denna ordning torde väsentligen finna sin förklaring i de allmänna förutsättningar i organisatoriskt hänseende, från vilka statsmakterna utgingo då styrelsen inrättades. Det gällde att nyskapa så litet som möjligt, att i möjligaste mån begränsa kostnaderna. Styrelsen uppbyggdes på grundval av den förut existerande Statens informationsbyrå, vars arbetsuppgifter huvudsakligen lågo på den inåtriktade informationens samt krispropagandans områden, och det som egentligen bort utgöra kärnan i den nya institutionen, nämligen utrikesdepartementets pressbyrå, ställdes relativt fristående vid dess sida; vid sistnämnda anordning torde man dock även ha väglatts av uppfattningen att den utrikespolitiska informationen måste ske genom ett organ, som genom sin placering ägde möjlighet att följa handläggningen av de utrikespolitiska ärendena. Styrelsens förbindelser med övriga departement och med myndigheterna blevo ej föremål för någon

principiell reglering utan lämnades i huvudsak åt den utformning som praxis kunde giva.

Informationsstyrelsen vill icke fördölja, att de organisatoriska svagheter som här antytts kommit att utgöra en allvarlig belastning i styrelsens arbete, vilken ej sällan vållar väsentligt avbräck i de bästa bemödanden. Decentraliseringen och frånvaron av ständig kontakt med regeringen och departementen medföra, att styrelsen ej alltid själv är väl informerad och mången gång saknar den närmare insikt i regeringens intentioner, som erfordras för ett riktigt bedömande av informationsspörsmålen. Under nu rådande arbetsförhållanden kommer styrelsen ofta i efterhand, har sällan möjlighet att taga initiativ och får i många fall icke tillfälle att taga upp framkommande frågor i annan mån än dessa blivit föremål för behandling i pressen eller aktualiserats genom hänvändelser till styrelsen eller dess underlydande organ. En sådan informationstjänst måste alltid komma att lida av ett handikap, och om, såsom ofta varit fallet, en från allmänhetens synpunkt lång tid förflyter mellan frågans aktualisering och dess klarläggande, kommer lätt den först spridda felaktiga uppläggningsen att vinna tilltro. Den efterföljande upplysningsverksamheten har då stora svårigheter att bortarbeta felaktiga föreställningar. Härtill kommer, att saknaden av en verkligt auktoritativ ställning ej sällan tvingar styrelsen att i publicitetsärenden föra vidlyftiga och tidsödande förhandlingar, ur vilka det för offentliggörande avsedda meddelandet måhända slutligen framkommer som en ur informationssynpunkt mindre lycklig kompromissprodukt. Den organisatoriska splittringen leder stundom också till kompetenskonflikter mellan de olika informationsorganen, till föga gagn för den gemensamma uppgiften.

Såsom resultat av sin kritik ha motionärerna understrukit nödvändigheten av att giva informationsväsendet en mera auktoritativ ställning, därvid dess position i förvaltningen borde stärkas och verksamheten vid sin inordning i administrationen borde placeras så centralt, att dess chef själv finge överblick och tillgång till alla informationer. För sin del kan styrelsen, såsom redan av det anförda lära framgå, förbehållslöst ansluta sig till dessa grundsatser. Vanskligare är att taga ställning till de konkreta reformförslag som motionärerna i detta sammanhang skisserat. Styrelsen anser sig emellertid böra på denna punkt framföra vissa principiella synpunkter.

Styrelsen är av den uppfattningen, att för närvarande det förnämsta hindret för strävandena att ernå tillfyllestgörande snabbhet och säkerhet i informationsarbetet ligger däri att informationsväsendet saknar direkt anknytning till regeringen. Det ligger i sakens natur, att man från departementens sida — vare sig fråga är om utrikesdepartementet, folkhushållningsdepartementet eller något annat av dem — är benägen att på informationsspörsmålen anlägga »facksynpunkter», vilka ej alltid innebära tillräckligt beaktande av offentlighetsintresset. Därest informationsväsendet erhöle en självständig, omedelbart i regeringen förankrad position skulle detta, enligt vad styrelsen anser vara av erfarenheten bekräftat, sätta informationsledningen i stånd att på ett verksammare sätt än nu är möjligt hävda de synpunkter den har att bevaka. Det skulle vara av stort värde, att tillfälle sålunda bereddades informationsledningen att inom regeringen följa de ärenden, vari information till allmänheten kan komma i fråga, och där från början sätta sig in i dessa samt direkt få del av de åsikter och önskemål, som framföras inom regeringen. Den tidsutdräkt som nu ofta framkallar misstro skulle säkerligen i många fall kunna förminskas, om informationsledningen redan vid

den förberedande behandlingen vore underkunnig om tillämnade åtgärder och samtidigt med dessas utformning kunde planera den informationsverksamhet som i varje särskilt fall visar sig erforderlig och lämplig. Tvivelsutan skulle därmed möjlighet erbjuda sig för informationsorganet att självt taga initiativ till klarläggande inom områden, där enligt vad erfarenheten utvisar rykten och ofördelaktig opinionsbildning lätteligen uppkomma, om icke en upplysande verksamhet i tid sätter in. Genom en dylik omedelbar anknytning till regeringen skulle, kort sagt, för informationsväsendet i dess helhet skapas en *enhetlig ledning*, vilken tillika vore *väl initierad* och besitte *erforderlig auktoritet*, allt grundläggande villkor för att en verkligt effektiv upplysningstjänst skall kunna åstadkommas.

Ur de synpunkter som här angivits skulle den mest rationella lösningen av problemet vara att inrätta ett särskilt departement för informationsärendena, vari såväl informationsstyrelsen som utrikesdepartementets pressbyrå uppginge och som även hade att utöva högsta ledningen av den militära informationstjänsten. Ett så vittutseende projekt lärer emellertid för närvarande knappast kunna förverkligas. De framförda önskemålen torde i stället åtminstone tills vidare kunna tillgodoses genom att informationsväsendet i sin helhet underställdes ett konsultativt statsråd, som jämlikt § 5 rege- ringsformen bemyndigades att i respektive departementschefers ställe handlägga ärenden rörande den av krisförhållandena betingade informations- verksamheten och alltså skulle ha att inom regeringen svara för denna verk- samhets olika grenar, oberoende av deras departementala förläggning. För en sådan anordning synas inga praktiska hinder möta, helst densamma icke torde behöva draga med sig några avsevärda förändringar i den nuvarande förvaltningsorganisationen.

Då det konsultativa statsrådet naturligen endast skulle kunna ägna sig åt informationsfrågorna i stort och särskilt finge till uppgift att hävda infor- mationssynpunkterna inom regeringen, torde det visa sig erforderligt att till hans förfogande ställa en särskild tjänsteman, förslagsvis med statssekre- rares tjänsteställning, på vilken det skulle ankomma att svara för den ome- delbara kontakten med riksdagen och departementen ävensom med de kris- organ samt övriga verk och institutioner, som ha att tillhandahålla infor- mationsmaterialet.

Såsom arbetsorgan åt det konsultativa statsrådet torde informationssty- relsen böra fungera, antingen så att styrelsen i huvudsak bibehålles vid sin nuvarande ställning och organisation, eller ock så att den inordnas i Kungl. Maj:ts kansli såsom ett »statsrådets informationskansli» med den förut- nämnde statssekreteraren som närmaste chef. Även enligt det först berörda alternativet kunde eventuellt den nya statssekreterartjänsten förenas med chefskapet över informationsstyrelsen.

Informationsstyrelsen — resp. »informationskansliet» — komme sålunda att fungera som ett slags clearingorgan för de olika institutioner som nu om- besörja information av skilda slag, och dessa institutioner skulle i huvudsak själva fortfarande utöva sin för allmänheten avsedda upplysningsverksam- het. Informationsväsendet skulle enligt detta system i vad det gäller led- ningen centraliseras, men i vad det gäller verkställigheten förbliva decentra- liserat. En sådan samverkan mellan de olika informationsorganen under en direkt hos regeringen förlagd ledning bör enligt styrelsens uppfattning kunna giva informationsverksamheten erforderlig fasthet, utan att kräva den stora administrativa omorganisation som upprättandet av ett nytt de- partement skulle innebära.

Särskild uppmärksamhet bör i detta sammanhang ägnas frågan om den ställning utrikesdepartementets pressbyrå skall intaga. Tydligt är, att pressbyrån beträffande vissa arbetsuppgifter även i fortsättningen måste bibehållas vid sin nuvarande ställning i förhållande till departementschefen. Vad angår informationsverksamheten inom landet lärer däremot — med hänsyn till den väsentliga betydelse för denna verksamhet, som de utrikespolitiska frågorna äga — pressbyrån böra inordnas under det konsultativa statsrådets ledning. Det säger sig för övrigt självt, att detta statsråds relation till utrikesledningen måste av skäl, som nyss antytts, bliva synnerligen intim.

Enligt informationsstyrelsens mening skulle en reformering av informationsväsendet efter de riktlinjer som här angivits vara ägnad att, utan stora kostnader och genomgripande organisatoriska förändringar, i görligaste mån undanröja de svagheter som för närvarande vidlåda detsamma. Styrelsen vill alltså för sin del förorda att en sådan reform utan dröjsmål genomföres. Därest under rådande förhållanden även detta förslag skulle anses föra alltför långt, skulle man måhända vilja söka vinna vissa fördelar genom mera begränsade åtgärder. Det kunde sålunda synas möjligt att på den nuvarande organisationens grund bereda informationsstyrelsens ledning en sådan ställning inom Kungl. Maj:ts kansli, att den sattes i stånd att därstädes och hos vederbörande myndigheter bättre bevaka och självständigt föra fram den offentliga informationens synpunkter och intressen. Det är dock styrelsens bestämda uppfattning, att en dylik anordning icke skulle visa sig tillräcklig för att tillförsäkra informationsledningen den enhetlighet och den auktoritet, som utgöra förutsättningar för en effektiv upplysningstjänst.

Angående vid detta ärendes handläggning inom styrelsen avgivet särskilt yttrande hänvisas till bifogat protokollsutdrag.

Stockholm den 16 april 1943.

STATENS INFORMATIONSSTYRELSE.

SVEN TUNBERG.

Carl Romberg.

Per G. Andreen.

Protokoll fört vid sammanträde med Statens informationsstyrelse in pleno den 16 april 1943.

Närvarande: ordföranden professor Tunberg;
v. ordföranden expeditionschefen Romberg;
övrige ledamöter: byråchefen Thorsing, översten Björck och direktören Hugo;
tillkallade tjänstemän: avdelningscheferna Ekblad och Wales, chefen för folkberedskapssektionen Lund samt t. f. avdelningschefen Frychius.

§ 1.

Sedan Kungl. Maj:t genom remiss den 5 mars 1943 anbefallt styrelsen att avgiva och till statsutskottet överlämna yttrande över en inom andra kammaren av herrar S. Andersson i Göteborg och T. Nilsson i Stockholm väckt motion (II: 3) angående förbättrande av informationsverksamheten, beslöt styrelsen yttrande i ärendet (se *registratur*).

Byråchefen Thorsing yttrade:

»Den förnämsta uppgiften för den särskilda informationsverksamhet, som statsmakterna under de med det pågående kriget förbundna utomordentliga förhållandena befunnit böra utövas, är uppenbarligen att skänka den svenska allmänheten en klar uppfattning om huvudlinjen i den av regering och riksdag fastställda politiken och motiven för denna. I en demokratisk stat såsom den svenska innebär denna uppgift ingalunda att undertrycka kritik, som tvärtom får anses vara en förutsättning för en sådan stats livskraft. Å andra sidan äga informationsorganen att söka förekomma opinionsbildning, som är ägnad att motverka den fastställda politikens syften. I detta arbete torde de verksamaste medlen vara en objektiv och så allsidig upplysning som möjligt. Då denna icke gärna kan begränsas allenast till det egna landets medborgare, måste den ske under hänsynstagande till yttervärlden och följderna för landets förhållande till främmande makter. De svårigheter, som härvid uppkomma i en stat som valt neutralitetens väg, äro sådana, att de knappast kunna övervinnas utan att i vissa lägen det ena eller andra intresset skjutes åt sidan. Valet kan med andra ord stå mellan att lämna upplysning eller att vedervåga ett av landets medborgare erkänt nationellt intresse. Detta synes mig icke ha till fullo beaktats av motionärerna, medan ett sådant erkännande torde få anses vara underförstått i informationsstyrelsens yttrande med dess bestämda förordande av informationsledningens förläggning till statsrådet. Det torde också få anses vara oundgängligt, att i för den nationella politiken viktiga informationsärenden avgörandet förläggas dit, där avvägningen mellan allmänhetens behov av upplysning och hänsynen till vårt förhållande till främmande makter rimligen borde bäst kunna ske.

För att säkerställa denna regeringens befattning med informationsärendena synes det mig knappast nödvändigt att informationsväsendet i sin helhet underställes ett konsultativt statsråd.

Vad informationsstyrelsen framför allt velat vinna är emellertid ett effektivare tillgodosende av de synpunkter, den har att bevaka, och den fram-

håller i sitt yttrande betydelsen av att informationsledningen sättes i stånd att på ett tidigt stadium förbereda den upplysningsverksamhet, som är erforderlig i samband med olika regeringsåtgärder. Härför erfordras, anser styrelsen, att informationsledningen äger möjlighet att inom regeringen följa de ärenden, vari information till allmänheten kan komma i fråga. Otvivelaktigt skulle ett statsråd som till gagnet om också icke till namnet vore »informationsminister» vara bättre i stånd att leda informationsverksamheten än en myndighet, som först på ett senare stadium erhåller kännedom om uppkommande ärenden av betydelse för informationsverksamheten. Även övriga av styrelsen anförda skäl för en sådan anordning synas mig vara mycket vägande, och att jag icke ansett mig kunna biträda förslaget beror främst på att tidpunkten för dess genomförande förefaller mig vara passerad. Jag är sålunda icke övertygad om att vad som på längre sikt skulle kunna vinnas berättigar en åtgärd, vilken under den tid omläggningen måste kräva, skulle vålla osäkerhet och måhända desorganisation.

Det kan vidare icke förbises, att den mångfald av ärenden, som under nu rådande förhållanden tarva informationsledningens beaktande, är så stor, att man måste ifrågasätta om ens en ledamot av regeringen med förslaget särskilt uppdrag skulle i erforderlig grad kunna ägna uppmärksamhet åt alla viktiga spörsmål. Med den centrala roll som utrikesärendena för närvarande spela och för åtskillig tid framåt komma att spela i upplysningsverksamheten, måste det sålunda förutsättas, att vederbörande konsultativa statsråd är i tillfälle att följa handläggningen av så gott som varje större utrikespolitiskt ärende, och detsamma gäller beträffande en stor del av försvars- och folkförsörjningsärendena. Även ett särskilt för informationsärendena ansvarigt statsråd skulle därför icke kunna undgå att i mycket hög grad bli beroende av sina fackkollegers inom regeringen bedömande av offentlighetskravens betydelse. Därtill kommer att en arbetsordning som skulle göra varje särskilt informationsärende beroende av ett statsråds handläggning och beslut, knappast kan vara ändamålsenligt och väl heller icke ifrågasättes av informationsstyrelsen. I alla de, ur nationell synpunkt, mindre betydande frågor det kan gälla torde informationsorganen som hittills få att från vederbörligt fackhåll inhämta erforderliga sakuppgifter och med berörda myndigheter samråda om lämpliga åtgärder i publicitetshänseende. Begås härvidlag något fel överflyttas ansvaret på »informationsministern» utan att denne haft möjlighet att leda ärendets handläggning.

Medan jag sålunda instämmer i det centrala i informationsstyrelsens yttrande, nämligen framhävandet av informationssynpunkternas betydelse, och till fullo beaktar behovet av en fastare ordning inom informationsväsendet, ställer jag mig tveksam inför förslaget om informationsärendenas sammanförande under ett konsultativt statsråd. Framför allt förefaller det mig, att då tanken på en särskild »informationsminister» redan på ett långt tidigare stadium under det pågående kriget utföll negativt, den knappast kan anses motsvara ett så angeläget behov nu.

Däremot synas åtskilliga åtgärder av mindre omfattande karaktär kunna vidtagas för att åstadkomma en större enhetlighet inom informationsväsendet samt bättre möjligheter för dess ledning att förskaffa sig erforderlig sakupplysning och större inflytande på publicitetsärendenas avgörande.

Sålunda vore otvivelaktigt något vunnet om informationsstyrelsens ledning beredes tillfälle att i alla viktigare ärenden, där fråga om information till allmänheten kan uppkomma, i tid förskaffa sig sakkännedom om dessa

och yttra sig om deras handläggning i publicitetsavseende. I sådant syfte samt överhuvud för att befrämja vederbörligt beaktande av informationskraven kan det vidare ifrågasättas om icke, såsom en motsvarighet till utrikesdepartementets pressbyrå, inom övriga departement och myndigheter en tjänsteman i ledande ställning borde förordnas att bevaka dylika frågor för att i tid fästa informationsstyrelsens uppmärksamhet på dem och möjliggöra samråd om lämpliga åtgärder för offentliggörande. Även andra anordningar kunna övervägas, såsom att med vederbörande civila och militära myndigheter överenskomma om det smidigaste och bästa sättet för samråd i och handläggning av publicitetsärenden. Härigenom skulle man kunna hoppas uppnå en ordning som förhindrar onödiga omgångar eller kompetenskonflikter, vilka äro ägnade att inverka fördröjande på ärendenas handläggning. Sålunda får utrikesdepartementets pressbyrå ofta emottaga förfrågningar i ämnen, beträffande vilka sakkännedomen är att söka utanför det egna departementet. För dess del vore mycket vunnet med ett mera allmänt beaktande av informationssynpunkterna från de olika myndigheternas sida och en livligare kommunikation av upplysningar. Framför allt är det av vikt, att sakkunniga myndigheter icke hänvisa förfrågningar till de olika informationsorganen utan att övertyga sig om, att dessa äga erforderlig kännedom om den sak det gäller.»

In fidem:

Per G. Andreen.

Justerat:

Sven Tunberg.
